

Archeologisch onderzoek

Aanleg wachthaven Albertkanaal Wijnegem

COLOFON

Opdracht:

Archeologisch vooronderzoek aanleg wachthaven
Albertkanaal Wijnegem

Opdrachtgever:

De Scheepvaart
Afdeling Waterbouwkunde
Havenstraat 44
3500 Hasselt

Opdrachthouder:

SORESMA nv
Britselei 23
2000 Antwerpen

Tel 03/221.55.00
Fax 03/221.55.03
www.soresma.be

kwaliteitslabel
ISO 9001:2000

Identificatienummer:

127918

Datum:

Januari 2009

status / revisie:

definitief

Vrijgave:

Jan Parys, Contractmanager

Projectmedewerkers:

Vanden Borre Jeroen, Mervis Dirk

© Soresma 2008

Zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van Soresma mag geen enkel onderdeel of uittreksel uit deze tekst worden weergegeven of in een elektronische databank worden gevoegd, noch gefotokopieerd of op een andere manier vermenigvuldigd.

Inhoud

Inhoud	1
1 Samenvatting	3
2 Inleiding	4
2.1 Algemeen	4
2.2 Doel van het onderzoek	4
2.3 Opzet van het rapport	4
2.4 Methode	5
3 Aard van de bedreiging	6
3.1 Linkeroever	6
3.2 Rechteroever	6
4 Bodemkundige en landschappelijke gegevens	7
4.1 Bodemkaarten	7
4.2 Landschapsvorming	7
5 Historische en archeologische gegevens	8
5.1 Historische gegevens	8
5.2 Archeologische gegevens	8
5.3 Gekende verstoringen	9
6 Booronderzoek	11
7 Archeologische verwachting	12
8 Aanbeveling	13
9 Proefsleuvenonderzoek	14
9.1 Werkwijze	14
9.2 Resultaten	15
9.2.1 Bodemopbouw	15
9.2.2 Sporen en structuren	16

9.2.3 <i>Vondstmateriaal</i>	18
9.2.3.1 <i>Aardewerk</i>	18
9.2.3.2 <i>Bouwmateriaal</i>	18
9.2.3.3 <i>Vuursteen</i>	18
9.3 <i>Synthese</i>	18
9.4 <i>Advies</i>	19
10 <i>Bibliografie</i>	21

1 **Samenvatting**

In opdracht van nv De Scheepvaart heeft Soresma een archeologisch vooronderzoek uitgevoerd voorafgaand aan de aanleg van een wachthaven langs het Albertkanaal te Wijngem.

Op beide oevers van het Albertkanaal worden werken uitgevoerd. Enkel de werken op de rechteroever hebben impact op eventuele archeologische waarden. Over een lengte van ongeveer 750 meter wordt het kanaal 25 meter breder gemaakt. Bovendien worden parallel aan de wachthaven grondwerken uitgevoerd, onder andere voor de aanleg van nutsleidingen, een fietspad en een rijbaan.

Soresma is nagegaan wat de impact is van de geplande werken op eventueel aanwezige archeologische waarden. Ook heeft Soresma door middel van een bureauonderzoek en een booronderzoek de archeologische waarden kunnen duiden en waarderen.

Het bureauonderzoek toonde aan dat op de rechteroever van het kanaal, ter hoogte van de verbreding, een belangrijke archeologische vindplaats ligt. Verschillende onderzoeken in het verleden, onder meer van de Antwerpse Verenging voor Romeinse Archeologie, toonden aan dat de rechteroever van het kanaal, al dan niet onderbroken, bewoond is vanaf de steentijden tot de Middeleeuwen.

Het booronderzoek toonde aan dat ter hoogte van de uit te breiden zone de bodemopbouw redelijk intact is. Een prospectie was niet mogelijk aangezien de zichtbaarheid zo goed als onbestaande was door gewassen op de betrokken percelen.

Gelet op de hoge archeologische verwachting en de grootschalige impact van de werken op eventuele archeologische waarden adviseert Soresma voorafgaand aan de werken archeologisch onderzoek uit te voeren.

2 *Inleiding*

2.1 *Algemeen*

In opdracht van nv De Scheepvaart heeft Soresma een archeologisch vooronderzoek uitgevoerd, voorafgaand aan de aanleg van een wachthaven langs het Albertkanaal te Wijnegem.

In het kader van het 'archeologiedecreet' (decreet van het Vlaams Parlement 30 juni 1993, houdende de bescherming van het archeologisch patrimonium, inclusief de latere wijzigingen) en het uitvoeringsbesluit van de Vlaamse Regering van 20 april 1994, is de eigenaar en gebruiker van gronden waarop archeologische waarden zich bevinden, verplicht deze waarden te behoeden en beschermen voor beschadiging en vernieling. Bij de opmaak van de milieueffectenrapportage (MER) was gebleken dat zich in het plangebied en/of in de onmiddellijke omgeving archeologische waarden bevonden. In het licht van de bestaande wetgeving heeft de opdrachtgever beslist, in samenspraak met Agentschap R-O Vlaanderen, eventuele belangrijke archeologische waarden te onderzoeken voorafgaand en/of tijdens de aanleg van de wachthaven. Dit kan door behoud *in situ*, als de waarden ingepast kunnen worden in de plannen, of *ex situ*, wanneer de waarden onomkeerbaar vernietigd worden.

Het plangebied beslaat een zone op de rechter- en linkeroever van Albertkanaal te Wijnegem, tussen twee bruggen over dit kanaal (Houtlaan en Turnhoutsebaan).

Het archeologisch onderzoek is uitgevoerd in augustus 2008 door Jeroen Vanden Borre en Dirk Mervis. Contactpersoon bij de bevoegde overheid, Agentschap R-O Vlaanderen is Alde Verhaert. Contactpersoon bij de opdrachtgever, De Scheepvaart, is Peter Agotha.

Soresma houdt er aan de heemkundige kring Jan Vleminck (Wijnegem), de Antwerpse Vereniging voor Romeinse Archeologie (AVRA), met name hun voorzitter Guido Cuyt, Bart Jacobs (Provincie Antwerpen) En Rica Annaert (Vlaams Instituut Onroerend Erfgoed) te bedanken voor hun medewerking en advies.

2.2 *Doel van het onderzoek*

Het onderzoek wil een degelijk een onderbouwd advies geven voor eventueel archeologisch vervolgonderzoek. Daartoe worden enerzijds de impact van de geplande werken onderzocht en anderzijds eventuele archeologische waarden gesitueerd en gewaardeerd.

2.3 *Opzet van het rapport*

Vanuit de overheid worden vooralsnog geen algemeen geldende eisen gesteld aan een archeologisch bureauonderzoek. Agentschap R-O Vlaanderen heeft in een specifiek Programma van Eisen voorwaarden opgesteld waaraan het voorliggend onderzoek moet voldoen.

Na de samenvatting en dit inleidend hoofdstuk wordt de bedreiging geschetst. Vervolgens wordt stilgestaan bij de bekende historische, archeologische en bodemkundige gegevens uit het plangebied en omgeving. Daarna worden de resultaten van het veldwerk voorgesteld. Uiteindelijk volgt een synthese en een advies voor eventueel vervolgonderzoek.

2.4 *Methode*

Soresma heeft in eerste fase getracht zoveel mogelijk relevante informatie te verwerven over het plangebied en de toekomstige ingrepen. Daarbij is onder andere gebruik gemaakt van de CAI (Centrale Archeologische Inventaris), de bodemkaart, de geomorfologische kaart en de bouwplannen van de wachthaven. Ook is een literatuurstudie uitgevoerd. Op basis van deze informatie is een archeologische verwachting opgesteld. Er is ook uitvoerig gesproken met mensen die een goede kennis hebben van de historische en archeologische waarde van de omgeving van het plangebied.

3 *Aard van de bedreiging*

Tussen de Turnhoutsebaan en de Houtlaan te Wijnegem wordt langs het Albertkanaal een wachthaven aangelegd. Een wachthaven is een lokale verbreding van de waterweg waar schepen veilig kunnen afmeren. Zo wordt de veiligheid op de waterweg zelf verhoogd en is een betere doorstroming van het waterverkeer mogelijk.

De wachthaven wordt aangelegd op de rechteroever van het Albertkanaal. Om de aanleg mogelijk te maken zijn op de linker- en rechteroever bodemingrepen vereist.

3.1 *Linkeroever*

Om de aanleg van de wachthaven op rechteroever mogelijk te maken dient de bestaande oeververdediging op de linkeroever verstevigd te worden. Aangezien een nieuwe oeververdediging voor de bestaande wordt geplaatst blijven de bodemingrepen erg beperkt. De impact op eventuele archeologische waarden is hier bijzonder klein.

3.2 *Rechteroever*

Op de rechteroever wordt de eigenlijke wachthaven aangelegd. Daartoe wordt het kanaal over een lengte van ongeveer 750 meter 25 meter verbreed. Het eventueel bodemerfgoed in deze zone is voor een groot deel vernietigd door een bestaand verlaagd jaagpad en dijk.

Naast de wachthaven worden in een ongeveer 27 meter brede zone tal van bodemingrepen gedaan: naast de aanleg van een fietspad en een rijbaan worden ook sociale voorzieningen (aansluitingen voor nutsvoorzieningen) en ondergrondse containers (bijvoorbeeld voor verzamelen van huisvuil) gegraven.

Deze gezamenlijke ingrepen hebben een duidelijk nefaste invloed op eventuele archeologische waarden. Indien er archeologische waarden aanwezig zijn, worden zij geheel of gedeeltelijk vernietigd.

4 Bodemkundige en landschappelijke gegevens

4.1 Bodemkaarten

Op de bodemkaart is het plangebied grotendeels ingekleurd als matig droge lemige zandbodem met dikke antropogene humus (A-horizont). Enkele delen zijn droge zandbodem met dikke A-horizont, matig natte lemige zandbodem zonder profiel en natte lemige zandbodem zonder profiel.

Volgens de bodemkaart maakt het plangebied deel uit van de Kempen.

4.2 Landschapsvorming

Landschappelijk maakt het gebied deel uit van de Zuiderkempen. Het huidig reliëf en de huidige bodem wordt voornamelijk bepaald door eolisch materiaal dat in het Würm-pleniglaciaal is afgezet. Dit materiaal bestaat uit zanden en lemige zanden, die gedifferentieerd worden afgezet.

De Zuiderkempen kenmerken zich door de aanwezigheid van podzolbodems. Het plangebied bevindt zich op de overgang van de Zuiderkempen naar de alluviale vlakte van de Schelde. Typerend is de overgang van matig natte zandbodem met A-horizont via natte lichte zandlemige gronden naar natte kleigronden zonder profielontwikkeling. Deze laatste komen pas zuidelijker voor.

Specifiek voor het onderzoek dient benadrukt dat het plangebied zich op één van de hoogste punten van Wijnegem bevindt. Hooggelegen plaatsen vormen van oudsher een attractiepool voor bewoning en grondgebruik.

5 **Historische en archeologische gegevens**

5.1 **Historische gegevens**

Relevante historische bronnen betreffende het plangebied en directe omgeving zijn zo goed als onbestaande. De oudste vermelding van Wijnegem gaat terug tot 1161. Op dat moment verkrijgt de abdij van Tongerlo het altaar van Broechem en alle annexen (waaronder Wijnegem). Samen met andere woonkernen in de omgeving (Deurne, Merksem, Schoten en Oelegem) wordt het ontstaan van Wijnegem in de Karolingisch-Merovingische periode gesitueerd. In deze periode worden de Kempen opnieuw gekolonialiseerd.

Op de Ferrariskaart en de Vandermaelenkaart is het plangebied telkens ingekleurd als landbouwgrond, meer bepaald als weidegrond.

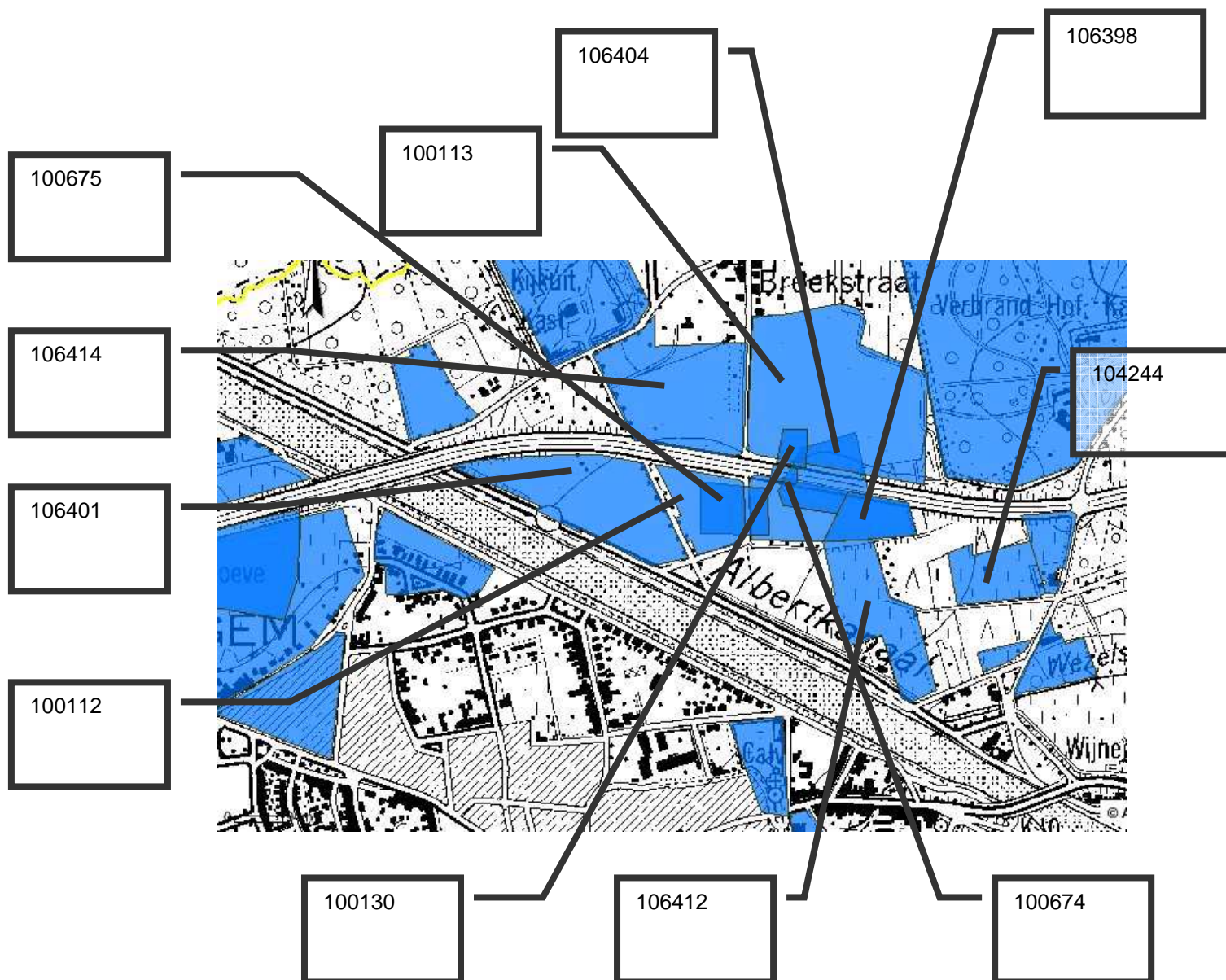
Net ten noordwesten van het plangebied bevindt zich een beschermd monument, het kasteel Kijckuit. Zowel het kasteel als de omgeving, meer bepaald de dreef die naar het Albertkanaal leidt, zijn beschermd. De oudste vermelding gaat terug tot in de 16de eeuw. Het huidige kasteel is voornamelijk een laat-18de eeuwse creatie.

5.2 **Archeologische gegevens**

Op de CAI (Centrale Archeologische Inventaris van het Vlaams Instituut voor Onroerend Erfgoed) zien we duidelijk het archeologisch belang van de omgeving van het plangebied (afbeelding 1). De veelheid aan informatie is sterk gekleurd door twee factoren: enerzijds is de omgeving intens archeologisch geprospecteerd door Jutta Aendenboom, anderzijds is de Antwerpse Vereniging voor Romeinse Archeologie al jarenlang onderzoek aan het uitvoeren net ten noorden van het plangebied.

Het onderzoek van Jutta Aendenboom toonde aan dat de omgeving van het plangebied, maar ook minstens een deel van het plangebied, een min of meer continue bewoning kent vanaf het Laat-Paleolithicum tot en met de middeleeuwen. CAI nummers 106400, 106401, 100112, 106414, 106398, 104244, 106412 en 100161 verwijzen naar losse vondsten van voorwerpen uit steentijden, metaaltijden, Romeinse periode en middeleeuwen.

Het archeologisch onderzoek van AVRA op de site Steenakker, ongeveer 150 meter van het plangebied verwijderd, leverde bijzonder waardevolle informatie op (afbeelding 2). Uit de IJzertijd werden een aantal (graf)kuilen aangesneden. Ook werd een Gallo-Romeins complex blootgelegd, bestaande uit een min of meer trapeziumvormige (religieus) constructie (met zijden tussen 30 en 35 meter) en enkele bijgebouwen. Dit complex wordt als religieus geïnterpreteerd en bevatte bijzonder rijke vondsten, waaronder vele gouden munten en glazen armbanden. Tenslotte werd ook een zone met minimaal 9 bootvormige huizen aangesneden. Deze worden gesitueerd in de middeleeuwen. Enkele sporen werden gedateerd in de 9de en 10de eeuw.

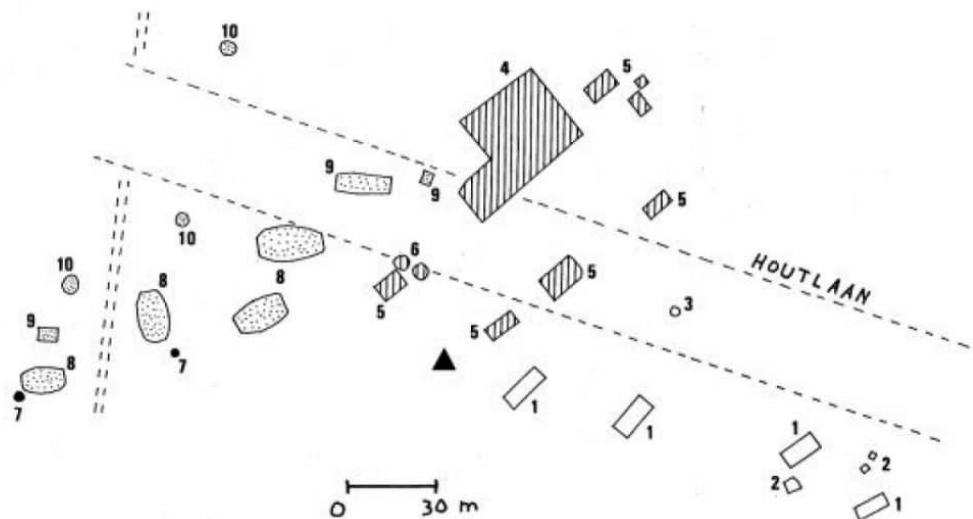

Afbeelding 1: CAI-kaart van het plangebied en wijde omgeving

5.3 *Gekende verstoringen*

Een aanzienlijk deel van het plangebied is dermate verstoord dat eventuele archeologische waarden reeds verdwenen zijn. Concreet gaat het om een zone tussen de Albertkanaalweg en het kanaal. Ook het noordwestelijke, laaggelegen deel van de Albertkanaalweg, tegen de Houtlaan, is in het verleden duidelijk verlaagd aangelegd.

Het is niet duidelijk in welke mate de aanleg van de Albertkanaalweg de bodem heeft geschaad.

Afbeelding 2: vereenvoudigde weergave van de site Steenakker. De blanco figuren geven de IJzertijdstructuren weer, de gearceerde figuren geven de Romeinse structuren aan (het grootste verwijst naar het heiligdom), de gespikkelde figuren geven de middeleeuwse structuren aan.

6 **Booronderzoek**

Langsheen de huidige Albertkanaalweg, min of meer in de as van de toekomstige weg, zijn zeven boringen geplaatst (zie bijlagen). De boringen zijn gezet door middel van een edelmanboor met een diameter van 5 cm. De boringen zijn gezet tot minimaal 20 cm in de ongestoorde C-horizont. De boorkernen zijn laagsgewijs gezeefd met een zeef met maaswijdte 0,4 cm. De locatie van de boringen is ingemeten aan de hand van de lokale topografie.

Het booronderzoek had een voornamelijk waarderend karakter. Bedoeling was na te gaan in hoeverre de bodemopbouw in het plangebied gunstig was voor het aantreffen van eventuele archeologische waarden.

De boringen bevestigen de informatie van de bodemkaart. Belangrijk is dat in slechts één van de zeven boringen (boring 4) een noemenswaardige verstoring is waargenomen. Die verstoring kan te maken hebben met de aanleg van de weg of met eventuele graafwerken op de overgang van de bestaande weg en de onderzochte percelen. De beperkte verstoring verhoogt de kans op het aantreffen van goed bewaarde archeologische waarden.

In de boringen zijn geen archeologische waarden aangetroffen. Gezien de kleinschaligheid van het booronderzoek en het waarderende karakter, is het niet verwonderlijk dat geen archeologische waarden in de boorkernen zijn aangetroffen.

7 *Archeologische verwachting*

Op basis van de hierboven vermelde gegevens en het booronderzoek is het mogelijk tot een archeologische verwachting te komen voor het hele plangebied. De verwachting beperkt zich tot het plangebied en tot de geplande versterking.

Beide onderzoeken, van AVRA en van Jutta Aendenboom, tonen aan dat in en buiten het plangebied archeologische sporen verwacht kunnen worden uit de steentijden, metaaltijden (met nadruk op IJzertijd), de Gallo-Romeinse tijd en de Middeleeuwen. De sporen kunnen bestaan uit bewoningssporen (gebouwen, waterputten, kuilen, en dergelijke), maar ook uit percelering (zoals grachten en greppels).

De onderzoeken konden geen begrenzing aanduiden. Het ontbreken van relevante archeologische vondsten en sporen ten zuiden van het plangebied heeft voornamelijk te maken met de aanwezigheid van het Albertkanaal en de bewoning op de linkeroever van het kanaal. Beide elementen bemoeilijken archeologische prospectie en vlakdekkend onderzoek.

Het booronderzoek toonde aan dat de versterking van de ondergrond in het verleden beperkt is gebleven. Het onderzoek kon niet aantonen welke impact de Albertkanaalweg heeft gehad op het eventuele bodemerfgoed.

Samenvattend kunnen we stellen dat de archeologische verwachting in het plangebied hoog is. Dit geldt met name voor de steentijden tot en met de Middeleeuwen. De hoge trefkans op archeologische waarden slaat op alle archeologische sporen, of het nu gaat om bewoningssporen of off-site fenomenen (percelering, wegen, en dergelijke)

8 **Aanbeveling**

Op basis van het gevoerde bureauonderzoek en booronderzoek bevelen we aan dat in het plangebied verder archeologisch onderzoek dient te gebeuren. Soresma stelt een onderzoeksmethode voor die de opdrachtgever zo weinig mogelijk hinder bezorgt en oog heeft voor de belangen van de archeologie. Er dient zo spoedig mogelijk tegen de uiterste noordgrens van de werkzaamheden een proefsleuf te worden aangelegd. Deze ongeveer 250 meter lange proefsleuf wordt bij voorkeur niet onderbroken (op de beschermde bomendreef van kasteel Kijckuit en de Reigerweg na) en dient minimaal vier meter breed te zijn.

Doel van dit proefsleuvenonderzoek is het vaststellen van eventuele archeologische waarden. Deze waarden (sporen en vondsten) moeten gewaardeerd worden zodat meer informatie bekend wordt over datering, bewaringstoestand en omvang van een eventuele site. Op basis van deze gegevens moet advies worden gegeven voor een eventueel vlakdekkend onderzoek.

Bij het uitvoeren van het onderzoek dient in het veld nauw samengewerkt te worden met AVRA. Deze samenwerking is *absoluut noodzakelijk* gezien hun jarenlange ervaring in het plangebied. Het onderzoek wordt bij voorkeur uitgevoerd onder leiding van een archeoloog met aantoonbare ervaring in proefsleuvenonderzoek in leemgebied.

De voorgestelde manier van werken laat toe aan archeologen én aan de opdrachtgever om snel duidelijkheid te verkrijgen over een eventueel vlakdekkend onderzoek. Bovendien wordt niet geraakt aan de Albertkanaalbaan, waardoor de voorgestelde werkzaamheden onmiddellijk na onteigening van de betreffende percelen kunnen beginnen.

9 Proefsleuvenonderzoek

9.1 Werkwijze

Op het terrein langsheen het Albertkanaal werden drie sleuven aangelegd om een goed beeld te krijgen van de waarde van eventuele archeologische resten in het plangebied. Alle sleuven waren noordwest – zuidoost georiënteerd, parallel aan de bestaande Albertkanaalbaan.

Onder begeleiding van twee archeologen werd eerst de bouwvoor verwijderd. Op dit niveau werd het eerste vlak aangelegd. In sleuven 1 en 2 bleek een plaggenbodem aanwezig. Er is besloten in deze sleuven een tweede vlak aan te leggen onder de plaggenbodem.

De vlakken werden machinaal aangelegd. De archeologen schaafden de vlakken tot een leesbaar vlak werd bekomen.

Alle aangetroffen sporen zijn nauwkeurig ingemeten met Total Station en GPS. De profielen en coupes zijn op papier vastgelegd. Vlakken, profielen, coupes en sporen zijn gefotografeerd.

Na afloop van het onderzoek werden de putten door de kraan terug gedicht en werd het terrein in de oorspronkelijk toestand hersteld.

Afbeelding 3: typeprofiel sleuf 1

9.2 Resultaten

9.2.1 Bodemopbouw

In sleuf 1 en 2 werd onder een circa 25 tot 30 cm dikke bouwvoor een plaggendek met dikte tussen 20 en 30 cm dikte aangetroffen (afbeelding 3). Dit plaggendek rustte op de C-horizont. De grens tussen het plaggendek en de C-horizont was niet scherp. Het plaggendek leek lokaal verploegd in de C-horizont. De grens tussen plaggendek en C-horizont bevond zich tussen 7,40 TAW en 8,20 TAW.

In de derde sleuf was het plaggendek niet aanwezig (afbeelding 4). De bouwvoor lag onmiddellijk op de C-horizont.

Ter hoogte van sleuf 3 was de bodem duidelijk lemig, terwijl in sleuf 1 en 2 de bodem beduidend zandiger was.

Afbeelding 4: typeprofiel sleuf 3

9.2.2 Sporen en structuren

In sleuf 1 zijn twee vlakken aangelegd. In het eerste vlak tekenden zich enkele paalsporen af. Aangezien deze paalsporen duidelijk jonger waren dan het esdek en vermoedelijk recent zijn, werden deze sporen niet getekend.

Een vijftal centimeter onder het plaggendeck is een tweede vlak aangelegd. In dit vlak tekenden zich enkele paalsporen, kuilen en vergravingen af. We kunnen enkele clusters onderscheiden.

Een eerste groep sporen ligt in het noordwesten van sleuf 1.

Sporen 1.4 tot 1.13 maken deel uit van de eerste cluster. Sporen 1.4 tot 1.7 hebben een lichtgrijze kleur met donkergrijze en lichtbruine vlekken en bevatten houtskoolresten. Spoor 1.9 tot 1.13 daarentegen zijn meer donkergrijs tot zwart en bevatten veel houtskool en wat verbrande klei. Sporen 1.9 en 1.11 bevatten aardewerk. Beide sporen zijn gecoupeerd en bleken paalkuilen te zijn, waarbij het paalgat zelf nog duidelijk aanwezig was.

Verder werden een tweetal grote cirkelvormige sporen gevonden (spoor 1.14 en 1.15), beide met een lichtgekleurde opvulling met donkerbruine vlekken. Spoor 1.14 kenmerkte zich door een waaivormige vulling van geel (stuif)zand. Het andere spoor (spoor 1.15) had centraal een tweede vulling, een soort kern. Deze kern was iets donkerder van kleur en bevatte wat houtskool en verbrande klei.

Spoor 1.2 was iets homogener van samenstelling en lichtgrijs. Ze lijkt qua complex en datering eerder aan te sluiten bij het kleine, grijze, vage spoor 1.3.

Een tweede cluster bevindt zich verder naar het zuidoosten. Sporen 1.17 tot en met 1.23 zijn scherp, rechthoekig en donkergrijs met lichtbruine vlekken. In spoor 1.22 werd een scherp roodbakkend aardewerk aangetroffen. We konden geen structuren herkennen.

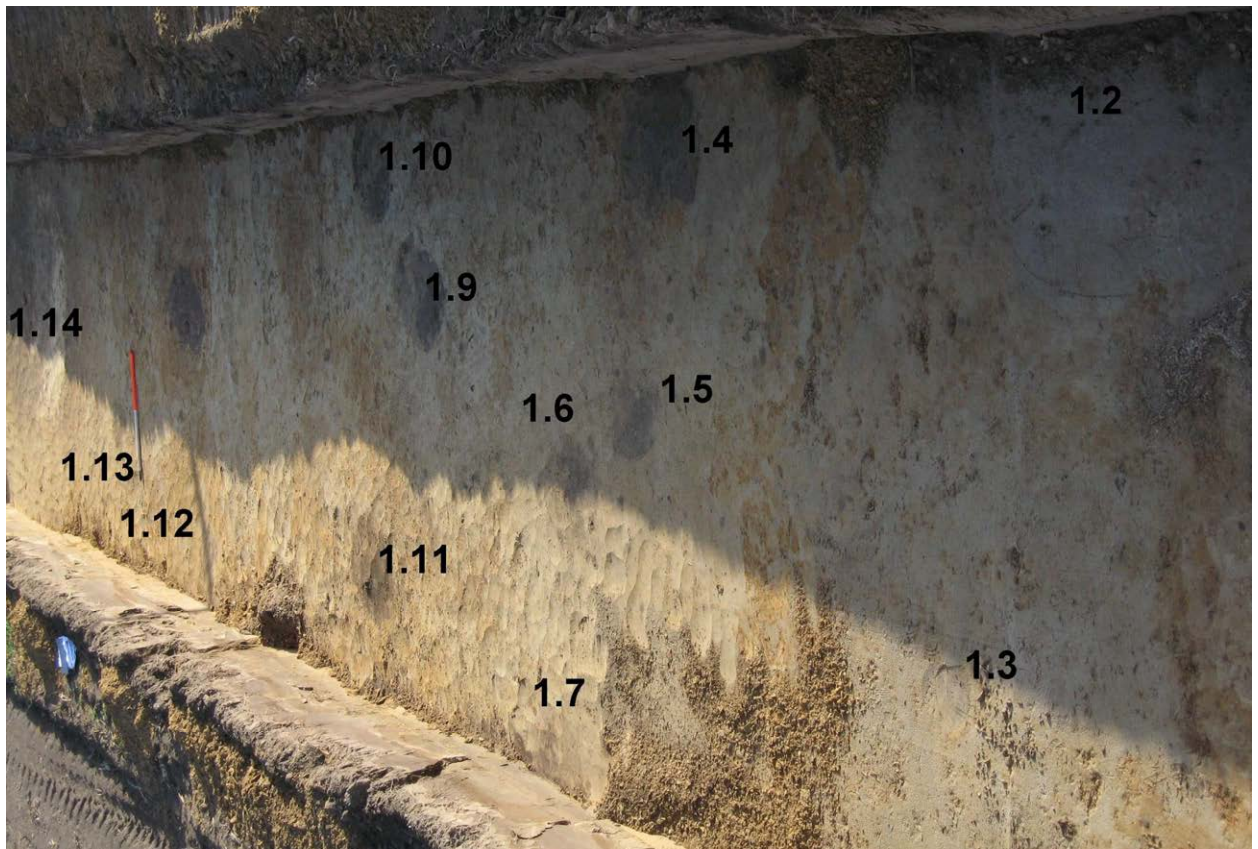
Ook spoor 1.26 tot 1.30 vormen een cluster. Deze rechthoekige verkleuringen met lichte en donkere bruine vlekken staan in een min of meer vierkant patroon. Er werd geen materiaal aangetroffen.

Tot slot vormden spoor 1.33 tot en met 1.38 een laatste concentratie sporen. Ook deze sporen waren rechthoekig van vorm. Deze sporen zijn hoofdzakelijk donker bruin met licht bruine vlekken. Spoor 1.35 tot 1.38 vertoont ook licht grijze vlekken. Er kon geen duidelijke vorm of structuur herkend worden.

Spoor 1.31 sluit qua kleur (vaag, grijs) aan bij de westelijk gelegen sporen 1.2 en 1.3.

Sporen 1.1, 1.32, 1.39 en 1.40 zijn alle rechthoekige paalsporen met een donker bruine kleur en licht bruine vlekken. Ze werden los in het vlak gevonden, schijnbaar zonder enige samenhang met andere sporen.

In sleuven 2 en 3 zijn geen archeologisch relevante sporen gevonden. In sleuf 2 bleken helemaal geen sporen aanwezig onder het esdek. Sleuf 3 bleek, vooral centraal en in het oosten van de sleuf, ernstig verstoord. Verschillende grote rechthoekige kuilen lijken te wijzen in de richting van leemontginning.

Afbeelding 5: noordwestelijke sporencluster gezien vanuit het noordwesten

Afbeelding 6: coupe spoor 1.9

9.2.3 Vondstmateriaal

Tijdens het onderzoek zijn 19 archeologisch relevante vondsten verzameld. Het overgrote deel bestaat uit aardewerk (15 stuks). Er is ook bouwmateriaal (3 stuks) en één vuurstenen afslag opgemerkt.

Het grootste deel van het vondstmateriaal (16 stuks) is verzameld tijdens de aanleg van de vlakken. Dit materiaal komt enkel uit het esdek. De rest van het materiaal is verzameld uit sporen. Tijdens het couperen van de sporen zijn geen vondsten opgemerkt.

Het gros van de aanlegvondsten situeerde zich in het noordwesten en het centrum van sleuf 1.

9.2.3.1 Aardewerk

De 14 stuks aardewerk uit het esdek tonen een voor Steenakker en omgeving bekend verhaal: de scherven kunnen we situeren vanaf de Late IJzertijd (inheems-Romeins?) tot en met de Late Middeleeuwen.

In spoor 9 is een fijn gemagerd scherfje met kamversiering aangetroffen uit de IJzertijd.

Een goedbewaarde gedraaide middeleeuwse randscherf uit spoor 11 bleek moeilijk te dateren. Vermoedelijk dateert de scherf uit de 10de eeuw.

9.2.3.2 Bouwmateriaal

Drie fragmenten van vermoedelijk Romeinse dakpannen bevestigen de Romeinse bewoning in de omgeving van het plangebied. Tegelijk kunnen ze ook duiden op hergebruik tot in de (Vroege) Middeleeuwen.

9.2.3.3 Vuursteen

In het esdek is één verweerde silex afslag gevonden.

9.3 Synthese

Het archeologisch onderzoek heeft een archeologisch waardevolle zone aangesneden. In het noordwesten van sleuf 1 is vermoedelijk een middeleeuwse nederzetting aangesneden (sporen 1.4 tot en met 1.16). We baseren ons hierbij voornamelijk op de omvang, vorm en vulling van de sporen en op de middeleeuwse randscherf uit spoor 11.

Vermoedelijk is een erf aangesneden, waarbij sporen 1.4 tot en met 1.13 paalsporen zijn van één of meerdere structuren (woningen, opslag en dergelijke) en waarbij sporen 1.14, 1.15 en 1.16 waterkuilen of waterputten kunnen zijn.

De ijzertijdscherf in spoor 9, gevonden bij de aanleg van het vlak, kan intrusief zijn. Dit deel van het plangebied kent veel dierlijke verstoring (mollengangen en dergelijke). Bovendien is het plaggendek deels verploegd in de C-horizont. Die scherf kan echter, net als enkele scherven uit het esdek, wijzen op de nabijheid of aanwezigheid van een ijzertijdnederzetting. Die nederzetting kan zich aftekenen in sporen 1.2, 1.3 en 1.31. Er zijn geen aanwijzingen gevonden dat de verweerde slex-afslag afkomstig is van binnen het projectgebied.

De zuidelijke palenclusters bestaan voornamelijk uit scherpe, rechthoekige paalsporen. Gelet op de vorm en de occasionele aanwezigheid van een splintertje roodbakend aardewerk of baksteen gaan we ervan uit dat ze dateren in de Late Middeleeuwen of Nieuwe Tijd. De twee zuidelijke clusters (1.26 tot 1.30 en 1.33 – 138) lijken noord-zuid georiënteerd, parallel aan de ploegvoren die we onder en boven het esdek konden zien en parallel aan de oprijlaan kasteel Kijckuit (beschermde landschap). Nochtans zijn deze clusters niet opgemerkt bij de aanleg van het eerste vlak op de plaggenvoet. De kans bestaat dus dat de clusters ouder zijn dan de plaggenvoet. De datering van het plaggendek is niet gekend. Gelet op het aardewerk in het plaggendek is een ruwe datering in de Late Middeleeuwen – Nieuwe Tijd aan te houden. Gezien het grote verschil tussen de bodemopbouw aan weerszijden van het kasteelpad, kan de datering van het kasteel (17de eeuw) misschien een rol spelen in de historie van het landgebruik (en de bodemopbouw).

Het onderzoek is er niet in geslaagd om de middeleeuwse vindplaats haarfijn te begrenzen. We zijn er van overtuigd dat een kern van een nederzetting is aangesneden. Dit houdt in dat in de onmiddellijke omgeving nog structuren en/of erven (verzameling van structuren) en/of *off-site* fenomenen (zoals percelering) aanwezig kunnen zijn. Het is duidelijk dat enkel op de percelen waar sleuven 1 en 2 zijn aangelegd waardevolle archeologische sporen aanwezig kunnen zijn. De begrenzing van de vindplaats wordt dus bepaald door de grenzen van de ingreep en het kasteelpad. Toch is er een opvallende afwezigheid van sporen en (oppervlakte- en esdek-) vondsten in het zuidoosten van sleuf 1 en in sleuf 2, die een indicatie geven dat de vindplaats nog verder vernauwd kan worden.

Het tweede vlak in sleuf 1 waarin waardevolle archeologische sporen zijn aangetroffen, ligt tussen 7,40 m TAW (noordwest) en 8,20 m TAW (zuidoost). Het huidige straatniveau ter hoogte van sleuf 1 bevindt zich op 8,29 m TAW (noordwest) en 8,60 m TAW (zuidoost). Dat houdt in dat onder het straatniveau nog archeologische sporen aanwezig kunnen zijn.

9.4 Advies

Op basis van de resultaten van het proefsleuvenonderzoek en rekening houdend met de toekomstige bodemverstoringen in het plangebied, adviseren we dat ter hoogte van de gevonden sporenconcentratie in het noordwesten en centrum van sleuf 1 verder archeologisch onderzoek wordt uitgevoerd. Dit vervolgonderzoek valt uiteen in twee delen: enerzijds dient een opgraving te worden uitgevoerd naast de bestaande weg, anderzijds dient een archeologische begeleiding plaats te vinden van de sloop van de bestaande weg.

Naast de bestaande weg bevindt zich op de geselecteerde locatie (zie advieskaart) minimaal één middeleeuwse vindplaats. Hoewel de gehele westelijke zone is ingekleurd, kan het onderzoek zich, naar inzicht van de verantwoordelijke archeoloog en na overleg met opdrachtgever en bevoegde ambtenaar, beperken tot een centrale zone. Mogelijks zijn vindplaatsen uit oudere en jongere periodes aanwezig (respectievelijk Late IJzertijd en Late Middeleeuwen). We bevelen aan dat de ingekleurde zone volledig wordt opgegraven, waarbij als grens de toekomstige noordoostelijke werfgrans (voorlopig onbekend) en het voetpad wordt gehanteerd. Gelet op de aard van de gevonden sporen, adviseren we dat rekening wordt gehouden met het nemen en uitvoeren van een aantal dendrochronologische, palynologische en zadenmonsters.

De kans bestaat dat onder de bestaande weg, ter hoogte van de aangetroffen vindplaats(en), nog archeologische sporen aanwezig zijn. We bevelen aan dat de sloop van de weg archeologisch wordt begeleid en dat de sloop plaatsvindt met de nodige zorg voor eventuele archeologische waarden.

Het is aangewezen dat bij de uitvoering en interpretatie van het onderzoek contact wordt opgenomen met AVRA.

planning

Gelet op de planning van de werken gerelateerd aan de aanleg van de wachthaven, bevelen we aan dat de opgraving onmiddellijk na het opstellen van de "Bijzondere Voorwaarden" wordt uitgevoerd.

De begeleiding van de sloop van de bestaande weg zal deze geplande werkzaamheden licht vertragen. Indien sporen en/of worden aangetroffen dient voldoende tijd ingebouwd om de waarden te registreren en documenteren.

10 *Bibliografie*

Aendeboom (J.), Archeologisch onderzoek in de gemeente Wijnegem, 1987.

Brenders (F.), Cuyt (G.) (red.), 25 jaar archeologisch onderzoek rond Antwerpen, 1998.

Cuyt (G.), De inheems-Romeinse nederzetting te Wijnegem, *Archaeologia Belgica*, nr. I, Brussel, 1985, pp. 67-70.

Cuyt (G.), Houtbouwnederzetting te Wijnegem (Antw.). In: *Archaeologia Mediaevalis*, nr. 9, Namur, 1986, pp. 79-80.

Cuyt (G.), Devriendt (W.), Kuil uit de Romeinse tijd te Wijnegem. In: Antwerpse Vereniging voor Romeinse Archeologie. Werking 1989, 1989, p. 51.

Cuyt (G.), Paredis (T.), Een inheemse nederzetting uit de vroeg-Romeinse tijd te Wijnegem. In: *Archeologie in Vlaanderen*, nr. I, Asse, 1991, pp. 85-106.

Cuyt (G.), De Beenhouwer (J.), Eine Abfallgrube aus der Frühen Eisenzeit zu Wijnegem (prov. Antwerp). In: Lodewijckx (M.) (red.), *Archaeological and Historical Aspects of West-European Societies. Album Amicorum André Van Doorselaer*, Leuven, 1996, pp.47-57. (*Acta Archaeologica Lovaniensia Monographiae* nr. 8)

Cuyt (G.), Kuilen uit midden- en late ijzertijd te Wijnegem. In: Van Strydonck (M.), Cuyt (G.) (reds), *AVRA jaarboek 2000*, 2000, pp. 3-21.

Cuyt (G.), Archeologisch onderzoek te Wijnegem 1999-2000. In: Van Strydonck (M.), Cuyt (G.) (reds), *AVRA jaarboek 2001*, 2001, pp. 79-83.

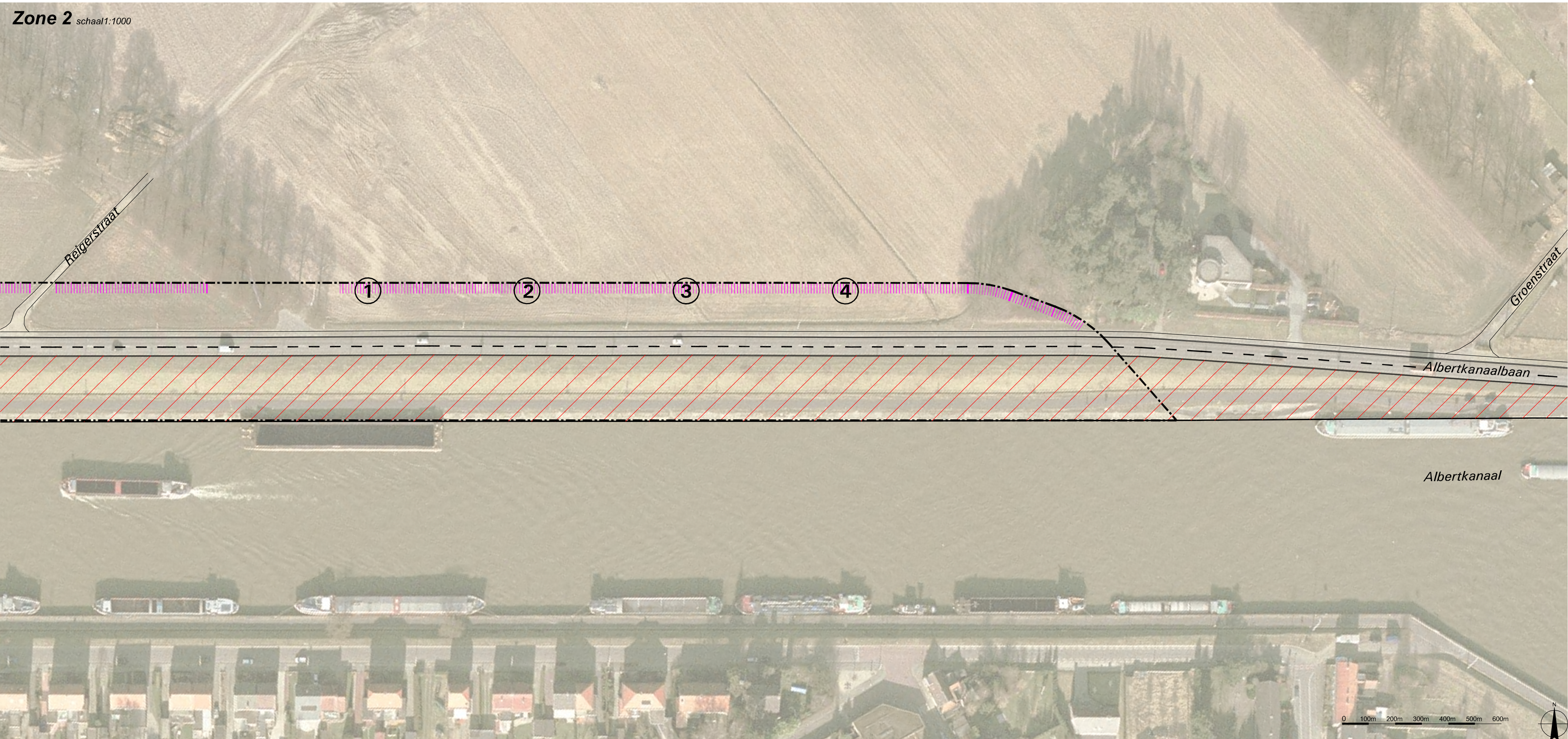
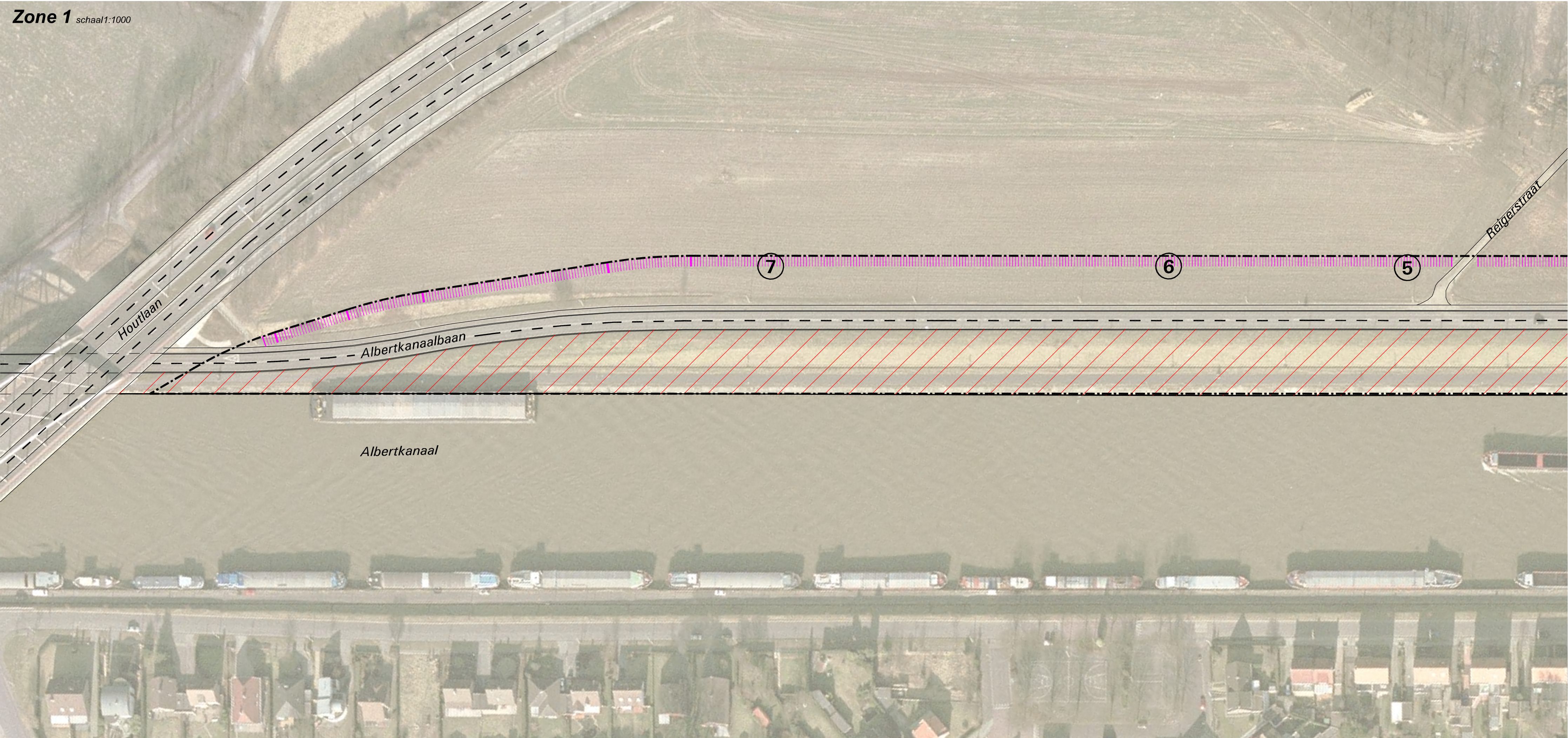
Cuyt (G.), Archeologisch onderzoek te Wijnegem in 2001 (Interimverslag). In: Cuyt (G.) (red.) *AVRA jaarboek 2002*, 2002, pp. 47-53.

Cuyt (G.), Geen schade aan de spade. Archeologisch onderzoek te Wijnegem-Steenakker in 2002 (interimverslag). In: Cuyt (G.), Van Strydonck (M.), Verlaeck (K.) (eds), *AVRA-jaarboek 2003*, 2003, pp.8-17.

Sas (Kathy), Cuyt (G.), Vroeg-Romeinse "cultus"-armbanden in een vierkant. In: Cuyt (G.) en Sas (K.) (red.), *Vlekken in het zand. Archeologie in en rond Antwerpen*, pp.9-25.

Bijlagen

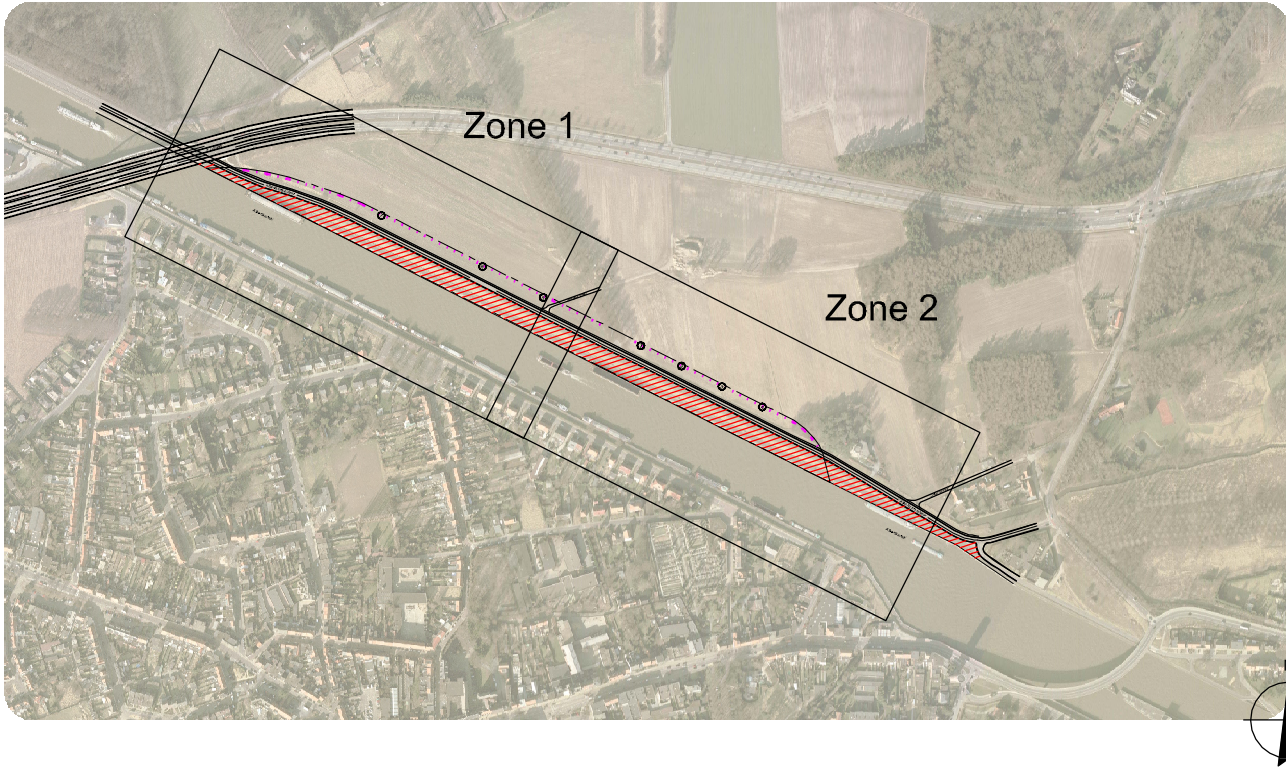
1. Kaart booronderzoek en advies
2. Boorstaten
3. Sporenlijst
4. Vondstenlijst
5. Kaart algemeen overzicht
6. Kaart globaal overzicht concentraties
7. Kaart concentratie 1
8. Kaart concentratie 2
9. Kaart advies archeologisch onderzoek
10. Coupetekening

verklaring

- onderzoeksvoorstel
- sterk verstoord
- projectzone
- boringen

situeringsplan schaal 1:10.000

**Bouwen van een wachthaven en
renoveren van de oeverberbreiding**

**Grondplan
Advieskaart archeologisch onderzoek**

opdrachtgever
De Scheepvaart nv
Afdeling waterbouwkunde
Havenstraat 44
3500 Hasselt

opdrachthouder
Soresma nv
Britselei 23, 2000 Antwerpen
tel +32 3 221 55 00
fax +32 3 221 55 03
info@soresma.be

plan nummer 1/1	datum 28-08-2008 doc.nr. meo1279185001_1.dwg	schaal 1:1000 formaat A1
datum	fase	revisie

contractmanager J. Parys	projectleider J. Vanden Borre	projecttechnicus M. Ecran
-----------------------------	----------------------------------	------------------------------

boring	centimeter onder loopniveau	beschrijving
1	0-20 20-55 55-80	bouwvoor verstoord pakket lemig zand, grijsgeel
2	0-30 30-60 60-100	bouwvoor verstoord pakket lemig zand, grijsgeel
3	0-35 35-55 55-90	bouwvoor verstoord pakket lemig zand, grijsgeel
4	0-35 35-90 90-110	bouwvoor opgebracht pakket?, plastic, baksteenspikkels lemig zand, veel Fe
5	0-55 55-90	bouwvoor (en verstoord pakket?) lemig zand, grijsgeel
6	0-40 40-90	bouwvoor lemig zand, grijsgeel
7	0-40 40-110	bouwvoor lemig zand, grijsgeel

Sporenlijst

Spoor	Werkput	Aard	Textuur	Kleur	Vorm	Kenmerken
1	1	paal	zand	donkergrijs	rechthoekig	enkele lichtgrijs vlekken
2	1	kuil	zand	lichtgrijs	rond	lichtgrijs, roestbruine vlekjes, houtskool
3	1	paal	zandleem	lichtgrijs	rond	lichtgrijs, lichtbruine vlekjes, beetje houtskool
4	1	kuil	zand	lichtgrijs	rond	heterogeen, lichtgrijs, donkergrijze en lichtbruine vlekken, beetje houtskool
5	1	kuil	zand	lichtgrijs	rond	heterogeen, lichtgrijs, donkergrijze en lichtbruine vlekken, beetje houtskool
6	1	kuil	zand	lichtgrijs	rond	heterogeen, lichtgrijs, donkergrijze en lichtbruine vlekken, beetje houtskool
7	1	kuil	zand	lichtgrijs	rond	heterogeen, lichtgrijs, donkergrijze en lichtbruine vlekken, beetje houtskool
8	1					niet teruggevonden
9	1	kuil	zand	donkergrijs	rond	heterogeen, donkergrijs, lichtbruine vlekjes, veel houtskool, verbrande klei
10	1	kuil	zand	donkergrijs	rond	heterogeen, donkergrijs, lichtbruine vlekjes, veel houtskool, verbrande klei
11	1	kuil	zand	donkergrijs	rond	heterogeen, zeer donkergrijs, lichtbruine vlekken, veel houtskool, verbrande kuilei
12	1	kuil	zandleem	lichtbruine	rond	heterogeen, lichtbruin, donkergrijze vlekken
13	1	kuil	zand	donkergrijs	rond	donkergrijze, lichtbruine en lichtgrijze vlekken, verbrande klei en beetje houtskool

14	1	kuil	zand	donkerbruin	rond	heterogeen, donkerbruine, lichtgrijze en lichtbruine vlekken, beetje houtskool, verbrande klei
15	1	kuil	zand	donkerbruin	rond	lichtbruine met lichtgrijze en donkerbruine vlekken, donkerbruingrijs met beetje houtskool, verbrande kuilei
16	1	kuil	zandleem	donkerbruin	rond	zeer heterogeen, lichtbruine leemvlekken, beetje houtskool
17	1	paal	zand	donkerbruin	rechthoekig	heterogeen, donkergrijze en lichtbruine vlekken
18	1	paal	zand	donkerbruin	rechthoekig	heterogeen, donkergrijze en lichtbruine vlekken
19	1	paal	zand	donkerbruin	rechthoekig	enkele lichtbruine vlekken
20	1	paal	zand	donkerbruin	rechthoekig	enkele lichtbruine vlekken
21	1	paal	zand	donkerbruin	rechthoekig	heterogeen lichtbruine vlekken
22	1	paal	zand	donkerbruin	rechthoekig	enkele lichtbruine vlekken, 1 scherf rood aardewerk
23	1	paal	zand	donkerbruin	rechthoekig	heterogeen met lichtbruine vlekken
24	1	paal	zand	donkerbruin	rechthoekig	heterogeen met lichtbruine vlekken
25	1	paal	zand	donkerbruin	rechthoekig	enkele lichtbruine vlekken en weinig HK
26	1	paal	zand	donkergrijs	rechthoekig	lets meer lichtbruine vlekken
27	1	paal	zand	donkergrijs	rechthoekig	lets meer lichtbruine vlekken
28	1	paal	zand	donkergrijs	rechthoekig	enkele lichtbruine vlekken
29	1	paal	zand	donkergrijs	rechthoekig	enkele lichtbruine vlekken
30	1	paal	zand	donkerbruin	rechthoekig	enkele lichtbruine en donkerbruin vlekken
31	1	paal	zand	lichtgrijs	rond	enkele lichtbruine vlekken
32	1	paal	zand	donkergrijs	rechthoekig	enkele lichtbruine vlekken met HK
33	1	paal	zand	donkergrijsbruin	rechthoekig	lichtgrijs en lichtbruine vlekken
34	1	paal	zand	donkerbruin	rechthoekig	enkele lichtbruine vlekken

35	1	paal	zand	donkerbruin	rechthoekig	heterogeen lichtbruine en lichtgrijs vlekken
36	1	paal	zand	donkerbruin	rechthoekig	donkergrijze vlekken
37	1	paal	zand	donkergrijsbruin	rechthoekig	enkele lichtgrijs en donkergrijs vlekken
38	1	paal	zand	donkergrijsbruin	rechthoekig	enkele lichtgrijs en donkergrijs vlekken
39	1	paal	zand	donkerbruin	rechthoekig	lichtbruine vlekken
40	1	paal	zand	donkerbruin	vierkant	heterogeen met lichtbruine en donkerbruin vlekken

Vondstenlijst

Vondstnummer	werkput	vlak	spoor	vulling	segment	aard	verzamelwijze
1	2	1				VST	aanleg
2	1	1				AW en BW	aanleg
3	1	1				AW	aanleg
5	1	1				Aw	aanleg
6	1	1	11			AW	aanleg
7	1	1	9			AW	aanleg

Algemeen overzicht

Kaartnummer 1

verklaring

- Middeleeuwse paalsporen
- Middeleeuwse sporen
- IJzertijd (?) sporen
- Aangelegde profielen
- Coupes
- Verstoringen
- Aangelegde proefsleuf
- Rand geschat onderzoeksgebied
- Rand gemeten weg
- Bestaande opmetingsplannen

verklaring

verklaring

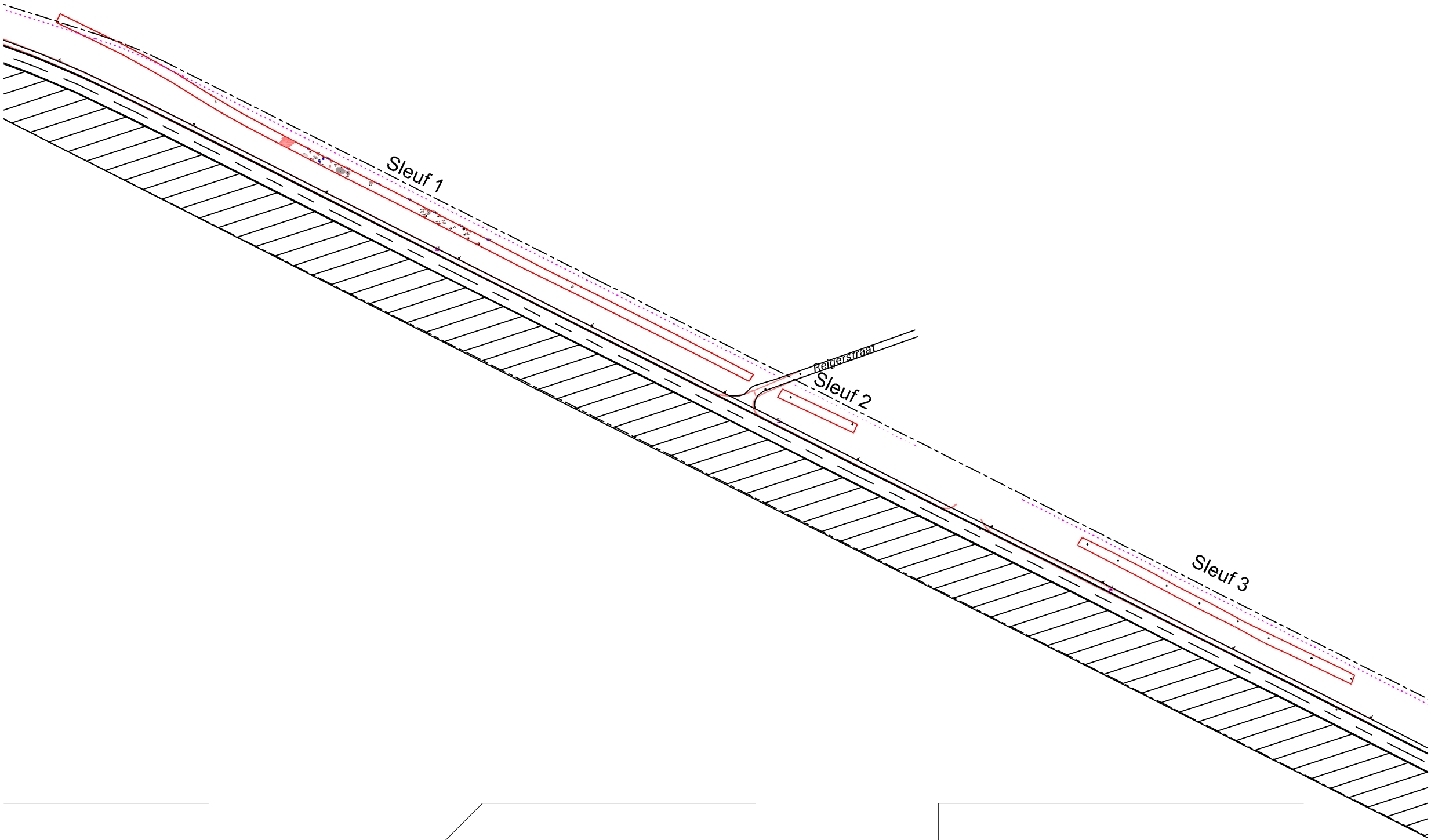
verklaring

verklaring

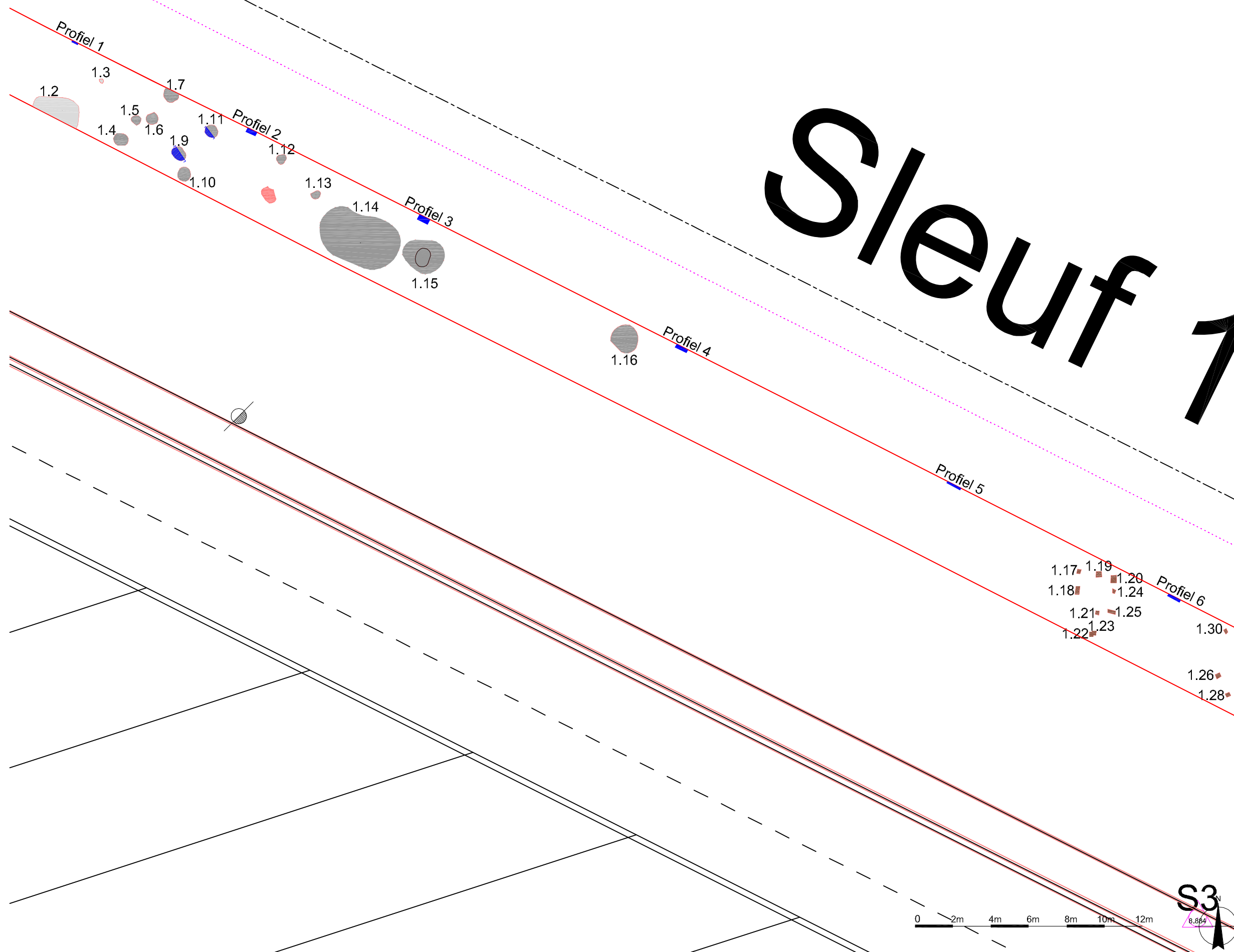
verklaring

verklaring

schaal 1:1850
formaat A3
datum november 2008
doc.nr. dim/127918.dwg

Concentratie globaal overzicht
schaal 1:200

Aanleg wachthaven Wijnegem
Archeologisch onderzoek
NV De Scheepvaart

Concentratie globaal overzicht

Kaartnummer 2

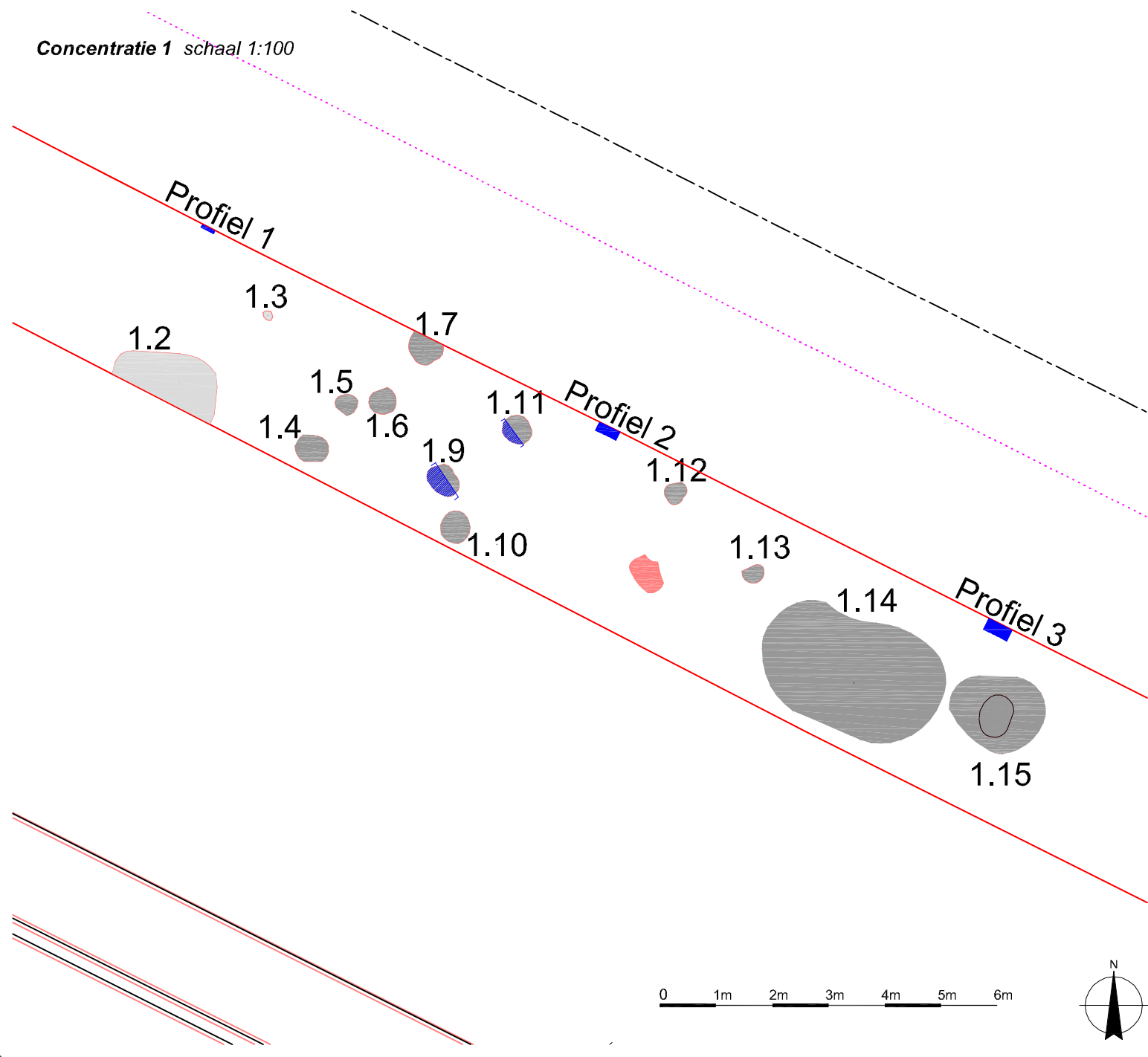
verklaring

- Middeleeuwse paalsporen
- Middeleeuwse sporen
- IJzertijd (?) sporen
- Aangelegde profielen
- Coupes
- Verstoringen
- Rand proefsleuf
- Rand geschat onderzoeksgebied
- Rand gemeten weg
- Bestaande opmetingsplannen

schaal 1:200
formaat A3
datum november 2008
doc.nr. dim/127918.dwg

Concentratie 1 schaal 1:100

Aanleg wachthaven Wijnegem
Archeologisch onderzoek
NV De Scheepvaart

Concentratie 1

Kaartnummer 3

verklaring

- Middeleeuwse sporen
- IJzertijd (?) sporen
- Aangelegde profielen
- Coupes
- Verstoringen
- Rand proefsleuf
- Rand geschat onderzoeksgebied

schaal 1:100

formaat A4

datum november 2008

doc.nr. dim/127918.dwg

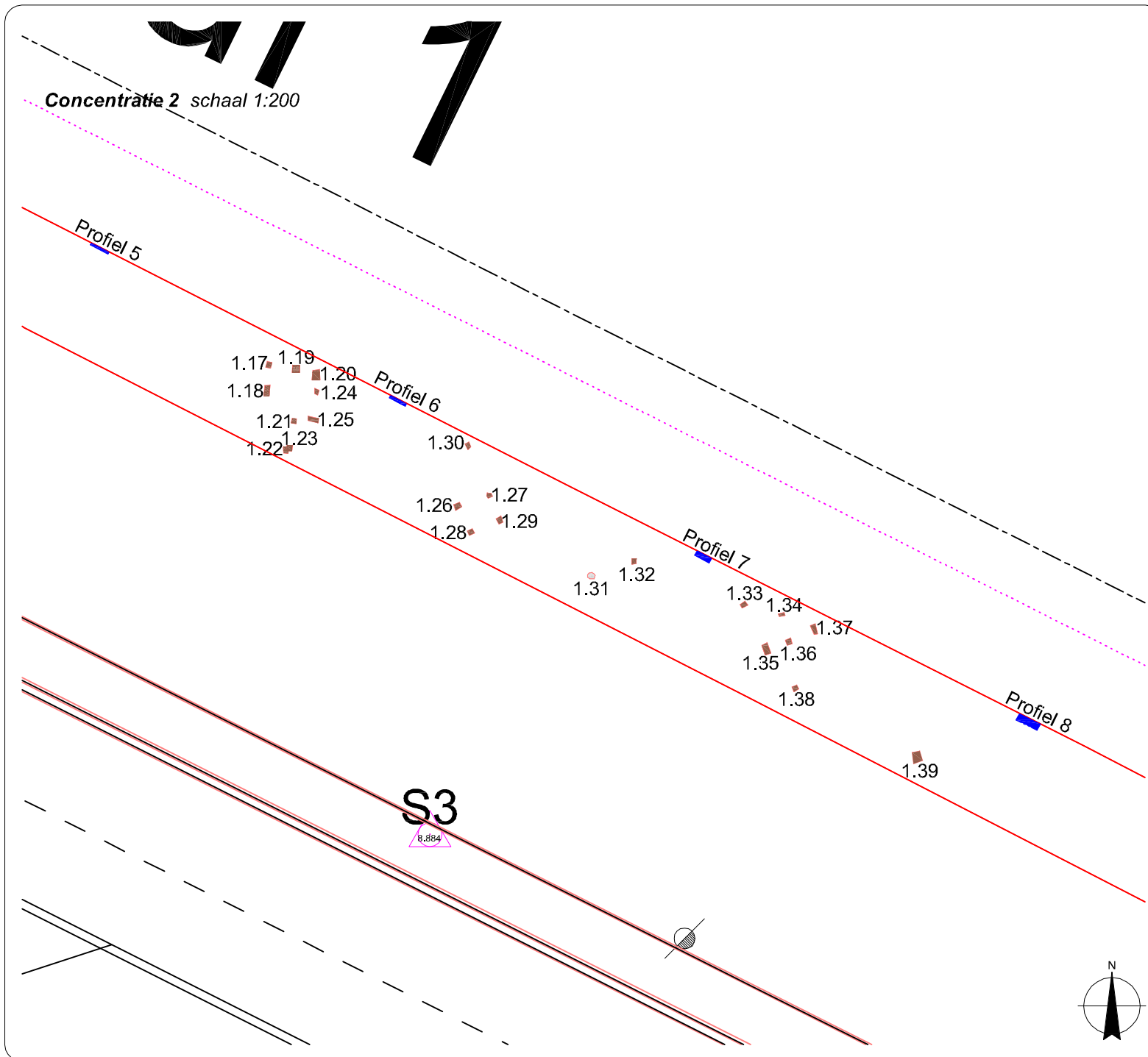
Concentratie 2

Kaartnummer 4

verklaring

- Laat Middeleeuwse sporen
- IJzertijd (?) sporen
- Aangelegde profielen
- Rand proefsleuf
- Rand geschat onderzoeksgebied

schaal	1:200
formaat	A4
datum	november 2008
doc.nr.	dim/127918.dwg

Archeologisch advieskaart schaal 1:2000

Aanleg wachthaven Wijnegem
Archeologisch onderzoek
NV De Scheepvaart

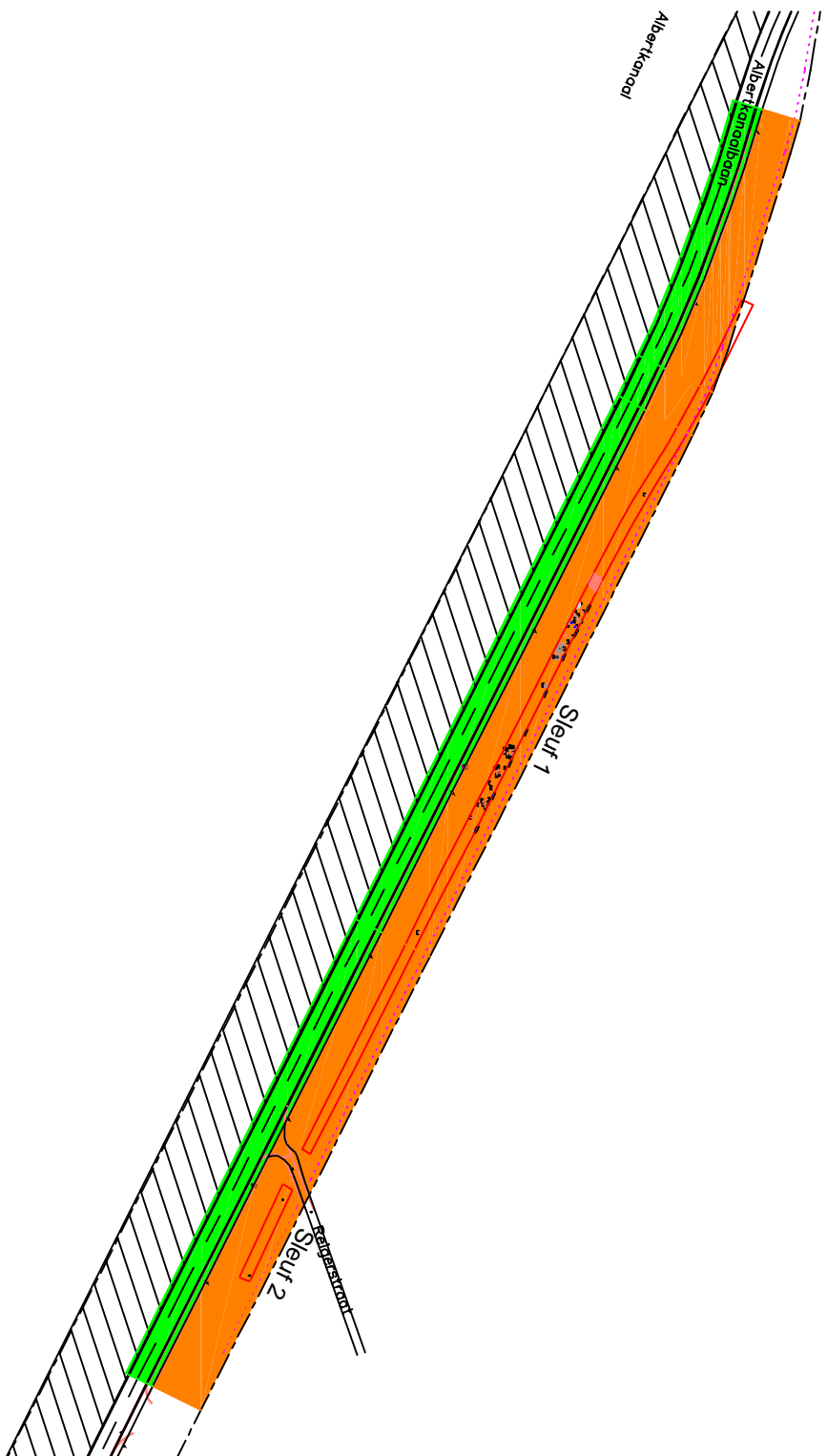
Archeologisch Advies

Kaartnummer 5

verklaring: Maximaal
onderzoeksgebied

Opgraving

Archeologische begeleiding

schaal 1:2000

formaat A4

datum november 2008

doc.nr. dlm/127918.dwg

Wingen Altkanal 2/11/2008 Jorisa Coops schaal 1/20

